

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА АПК УКРАЇНИ ТА РЕГІОНІВ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в аграрному секторі АПК України з початку 90-х років минулого століття практично не змінилися технології, інноваційне оновлення йде в уповільненому темпі, що є однією з головних причин незважаючи на окремі позитивні зрушення кризового стану сільського господарства в державі та регіонах. Разом з тим розвиток аграрного сектора економіки йде випереджаючими темпами порівняно з іншими галузями економіки. На сучасному етапі в основну діяльність сільськогосподарських товаровиробників повинні активно впроваджуватися як нові технології, так і нові способи господарювання. Широке застосування науково-технічних досягнень є найбільш дієвою і ефективною формою забезпечення сталого розвитку галузі, а сам науково-технічний прогрес визначається можливостями інноваційного шляху розвитку аграрного виробництва, що позитивно вплине на інші галузі АПК України та розвиток соціальної сфери села.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні та за її межами багато наукових досліджень ведеться навколо проблем інноваційного шляху аграрного виробництва. Цю проблему досліджували відомі вчені Славо В.П., Коваленко О.В., Стельмашук А.М., В. Андрійчук, О. Бородіна, П. Гайдуцький, П. Саблук, В. Семчик, О. Скидан, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Дану проблему слід розглядати ширше, адже сьогодні[1] людство [переходить від п'ятого технологічного укладу до шостого](#). П'ятий уклад характеризується досягненнями у сфері мікроелектроніки, а саме: електронної промисловості, роботобудування, інформаційних технологій та ін. У свою чергу, шостий технологічний уклад передбачає бурхливий розвиток біо- і нанотехнологій, штучного інтелекту і генної інженерії. На превеликий жаль, і сьогодні вітчизняна наука продовжує фінансувати [третій і четвертий технологічні уклади](#), а п'ятий і шостий — представлені лише незначною мірою. Тобто нині ситуація складається так, що ми інвестуємо кошти у сфери, які в Україні існують уже багато років, і майже не підтримуємо розвитку. Подальше економічне зростання неможливе без глибокого і всебічного аналізу сучасного стану організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку сільського господарства, що дозволяє дати оцінку і розпрацювати реальну інноваційну політику, активна реалізація якої забезпечить науково-технічний прогрес у галузі.

Формулювання цілей статті. Стосовно до сучасних умов першорядне значення має наукове обґрунтування організаційно-економічного забезпечення освоєння інновацій у сільському господарстві за рахунок вдосконалення організації інноваційного процесу, економічного стимулювання інноваційної діяльності на всіх рівнях управління, підвищення сприйнятливості сільськогосподарських товаровиробників до нововведень.

У зв'язку з цим є актуальним комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів інноваційного розвитку сільського господарства, його організаційно-економічного механізму, розробка стратегічних напрямів сприяють підвищенню інноваційної активності в сільському господарстві держави та регіонах.

Виклад основного матеріалу досліджень. У розумінні сутності економічного механізму в даний час склалися два основних концептуальних підходи (економічний і інституційний). Інституційний базується на уявленні, що механізм це система правил і задаються ними умов, що передбачає множинність, варіантність вибору для суб'єктів та пов'язаних з цим результатів і забезпечує досягнення максимально ефективного рівноваги. В якості ключових компонентів механізму покладаються: обмін інформацією; умова сумісності стимулів (у прийнятті рішення); рівноваги (як рівна вигода для кожного учасника процесу); перевищення вигод над сумарними витратами; організація угоди; принцип виявлення (учасники процесу повинні проявити свої інтереси і стратегії в цьому процесі).

В теперішній час ще не створені достойні організаційні і економічні умови для розвитку інноваційної діяльності безпосередньо в сільськогосподарському підприємстві, що в цілому впливають на регіональний та загальнодержавний розвиток економіки АПК. Як і раніше, освоєння інновацій здійснюється у формі вертикальної інтеграції на основі переважання адміністративних рішень, наукових рекомендацій. Виходячи з того, що вагома частина підприємств (особливо тваринництва) є збитковими, не мають в своєму розпорядженні фінансових ресурсів для придбання нових технічних, хімічних і біологічних засобів, технологій, ще не сформувався ринок інновацій. Тоді як, внутрішній продовольчий ринок України заповнюється імпортною продукцією, дешевшою, але менш якісною в порівнянні з вітчизняними товарами [2, с.192]. І далі автор зазначає, що механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки має забезпечувативиконання наступних функцій: формування на рівні держави системизабезпечення висококваліфікованими науковими кадрами для створення агроінновацій; створення необхідного рівня розвитку агрохімічної та біологічної промисловості; забезпечення державного регулювання і нормативно-правової основи здійснення інноваційної діяльності в аграрній сфері; забезпечення інноваційного процесу необхідною інформацією; забезпечення належного фінансування науково-технічних розробок і створення інноваційних продуктів; формування ефективної системи маркетингу по виявленню попиту на агроінновації та просуванню інноваційних продуктів; формування ефективної системи менеджменту і планування по створенню агроінновацій та виробництву інноваційних продуктів; формування системи ефективного ціноутворення на інноваційні продукти; забезпечення належного рівня страхування інноваційних ризиків в агробізнесі.

В роботі [3, с.54] автор зазначає, що підвищення вкладень в одиницю земельної площі та раціоналізація використання наявних матеріально-технічних і трудових ресурсів дасть можливість забезпечити поступове підвищення ефективності земельних ресурсів та здешевлення виробництва одиниці продукції. При цьому загальний економічний ефект буде залежати від кон'юнктури ринку зерна та важелів державного регулювання. Зокрема, зменшення витрат пально-мастильних матеріалів лише на 2 % при вирощуванні кукурудзи в зоні Степу України дає змогу економити понад 800 тис. грн. До числа пріоритетних завдань щодо нарощування виробництва зерна належить також проблема відновлення і збереження родючості ґранту, водних ресурсів, широкого застосування інноваційних та еколого безпечних технологій тощо.

Можна виділити наступні аспекти інноваційної діяльності в сільськогосподарському виробництві, що мають регіональні особливості :

- зональні умови виробництва, біологічна основа галузі, сезонний характер виробництва та інші, які напряду впливають на розвиток інноваційної діяльності;
- багатогалузевий характер сільськогосподарського виробництва передбачає безліч видів інновацій, які класифікуються за низкою характерних ознак;
- аграрний сектор відрізняється специфічною інноваційною інфраструктурою, в яку крім самих товаровиробників входять такі суб'єкти як наукові та навчальні установи, дорадчі служби, органи державної влади та інші;

- інноваційна діяльність у сільському господарстві відрізняється багатогранністю організаційних форм, таких як технологічні платформи,
- науково-виробничі системи, центри наукового забезпечення, дорадчі служби, агротехнопаркові формування та інші;
- різний соціальний рівень працівників сільського господарства, що вимагає значно більшої уваги до підготовки кадрів і підвищення кваліфікації, організації післядипломної освіти;
- відсутність чіткого і науково обґрунтованого організаційно-економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподаровиробникам і, як наслідок, істотне відставання галузі з освоєння інновацій у сільськогосподарське виробництво.

У 2012 році, завдяки збільшенню бюджетних витрат на науку на 22% (4,7 млрд грн - 2012 р., 3,9 млрд грн. - 2011 р.) наш показник наукоємності ВВП виріс до 0,75%. Тепер на порядку денному найближчих років - підвищення рівня наукоємності ВВП за рахунок усіх джерел фінансування до 1,5%[4], - зазначає автор і далі констатує, що здійснюючи перші кроки в реформуванні інноваційного сегменту вітчизняної економіки, Україні вкрай важливо дотриматися низки умов для забезпечення правонаступництва і безперервності державної політики в науково-технічній сфері.

На його думку, як експерта, сьогодні необхідно реалізувати першочергові заходи з інноваційної політики: прийняття нової редакції закону "Про наукову і науково-технічну діяльність", відновлення повноцінної роботи технопарків; розширення системи грантової і збільшення обсягів програмно-цільового фінансування науки при одночасному поступовому збільшенні базового фінансування державних наукових установ; перехід від однорічного до дворічного формування державного замовлення на створення новітніх технологій; створення Державного фонду розвитку технологій і зміцнення Державного фонду фундаментальних досліджень.

Створення інновацій пов'язано не тільки з рівнем розвитку науки, а й зі здатністю виробництва сприймати її досягнення. Для цього необхідні певні стимули, які спонукають людей створювати і освоювати інновації, фінансові кошти, сприятливі соціальні умови і т. д. тобто те, що вже залежить від суспільства, рівня його розвитку, орієнтації на науково-технічний прогрес. Якщо орієнтація відповідає цьому критерію, то суспільство формує інноваційну систему включає всі компоненти структури інноваційного процесу, в тому числі його інфраструктури, забезпечуючи їх взаємодію.

Змістом накопичувальної функції є діяльність професіональних консультантів, пов'язана з одержанням, збереженням і нагромадженням головного ресурсу консалтингу – високопрофесійних знань та інформації. Тому у впровадженні інновацій не можна не відмітити роль дорадчих служб, адже як стверджує автор[5, с.55] економічний консалтинг виконує також інноваційну функцію, яка полягає в сприянні (а) прискоренню впровадження нових знань і досвіду в господарську практику, (б) залученню інтелектуальних продуктів-новацій в економічний оборот, (г) здійсненню системного інноваційного процесу ринкового типу, (д) розвитку інноваційної діяльності та підвищенню інноваційної активності бізнесу.

Для створення національної інноваційної системи необхідне ретельне відпрацювання її структури, у якій основними складовими є: великі компанії, які вкладають значні кошти в розвиток досліджень і розробок, доводити їх результати до виробництва, модернізувати обладнання; малий інноваційний бізнес зі специфічними формами його фінансування (венчурний капітал), організацій обслуговування; державна підтримка, з відповідним правовим забезпеченням і науково-технічною політикою спрямованими на регулювання і стимулювання інноваційного процесу; ринок інновацій, що забезпечуватиме у всій інноваційній системі сприяння попиту на інноваційну продукцію.

Ключовими проблемами інноваційного розвитку аграрного сектору АПК України та її областей (регіонів), на вирішенні яких необхідно сконцентрувати зусилля, є: низька

ефективність діяльності товаровиробників і, як наслідок, недостатня конкурентоспроможність виробленої продукції, товарів та послуг; висока залежність сільськогосподарського виробництва від цін і тарифів на енергоносії та матеріальні ресурси; наявність обмежень зростання сільськогосподарського виробництва в довгостроковій перспективі, що характеризується низьким рівнем технологій і не високими темпами оновлення основних фондів; недостатній рівень доходів сільського населення, і як наслідок, відтік працездатного населення з села; старіння і скорочення чисельності жителів у сільській місцевості, зумовило скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в особистих підсобних господарствах.

Слід звернути увагу на той факт, що в даний час в країнах з розвиненим сільським господарством спостерігається тенденція скорочення абсолютної і відносної чисельності сільськогосподарських машин. Але це не слід розцінювати як зниження технічного оснащення аграрного виробництва, оскільки скорочення машинно-тракторного парку тут відбувається на тлі зміни покоління машин, вдосконалення їх конструкції, підвищення надійності, якості, комфортності тощо. Викликане технічним прогресом скорочення потреби і попиту на сільськогосподарську техніку в економічно розвинених країнах - чимало-важлива причина прагнення її виробників проникнути на вітчизняний ринок. В Україні кількість одиниць сільгосптехніки у порівнянні з 1990 роком зменшилось майже у два рази і цей процес не можна ототожнювати оскільки із 322209 одиниць у 2012 році 184251 одиниць (57,2%) всієї сільськогосподарської техніки знаходиться в господарствах населення [6, с.6], значна частина якої давно відпрацювала свій ресурс. Тваринництво зосереджено в основному в селянських господарствах і має регіональні особливості розвитку, а створення малих молочно-товарних ферм не повністю забезпечує умови для вкладення інновацій. Інноваційну складову можна знайти в агрохолдингах де спеціалізуються на вирощуванні зернових, а не овочів та картоплі та інших культур. Тому у програмах вкладення інновацій слід комплексно підходити до цього питання із участю державних та місцевих органів влади.

Вже через 10 років вітчизняні аграрії зможуть виробляти до 80 млн. тонн зерна [7]. Такого валу, на переконання експертів, вдасться досягти завдяки присутності на ринку агрохолдингів, адже саме великим виробникам зерна доступні перспективні ринки збуту і сучасні технології, а за 2-3 роки Україна, безсумнівно, наростить виробництво зерна до 60 млн. тонн. Однак і ця позначка може стати лише початком рекордних врожаїв, якщо ж розвинути великотоварний ринок, то і 80 млн. тонн стають реальними. Для цього необхідно застосувати сучасні технології, енергозберігаючу техніку, високоякісне зерно, мінеральні добрива тощо, як це роблять в Європі. А це зараз доступно переважно агрохолдингам, оскільки великий бізнес може розвивати зернову логістику, тобто будувати елеватори, склади, порти. На перший план все ж виходить питання модернізації зернозбиральної техніки. Дозволити собі сучасну техніку іноземного виробництва можуть тільки великотоварні виробники. Однак значна частина зерна виробляється саме невеликими господарствами. Саме це завдання має вирішити держава. Так, в Україні вже починається спільне з німецькою компанією "CLAAS" виробництво зернозбиральної техніки. Якщо вона буде такою ж якісною, як іноземна, то вітчизняні аграрії віддадуть перевагу саме їй. А завдяки здешевленню кредитів і лізинговими програмами її зможуть придбати і фермери.

У свою чергу, нарощування виробництва зерна безпосередньо залежить від обсягу інвестицій. Так, вкладення коштів у будівництво зерносховищ, портових терміналів, закупівлю техніки і селекцію високопродуктивних сортів зерна сприяло тому, що в Україні підвищується врожайність зерна і, відповідно, зростає його вал. Отже, аграрний сектор має дуже велику перспективу. Тому зараз докладається максимум зусиль, щоб його розвивати, зокрема, активно залучаються інвестори і за попередніми прогнозами, інвестори повинні вкласти до 3 млрд. доларів у АПК цього року. Проте вже до 2023-му можна збільшити цю суму в десять разів.

Щоб знизити ризик і підвищити ефективність інновацій, необхідно формування організаційно-економічного механізму вбудовування науки в структуру аграрного сектора економіки. Для вибору найбільш ефективних форм і методів інноваційної активності в сільському господарстві потрібно, насамперед, науково-обгрунтоване управління, що включає постановку мети і вибір стратегії, необхідні стадії циклу: планування, визначення умов і організація, виконання і контроль. Центральне місце при цьому належить вибору правильної мети та інноваційної стратегії. Саме від цього залежить визначення найбільш доцільних напрямів економічної та науково-технічної політики, заснованої на довгостроковому прогнозуванні розвитку сільського господарства, обліку сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів, ресурсних обмежень на рівнях держави, регіонів, галузі та підприємства при вирішенні триєдиної проблеми: що, як і для кого виробляти.

Виходячи з цього, організаційно-економічний механізм розвитку інноваційних процесів у сільському господарстві держави та регіонів можна розглядати, як сукупність форм, методів, стимулів, інструментів і важелів здійснення інноваційної діяльності, які забезпечують науково-технічний прогрес в економіці країни. В організаційно-економічному механізмі організаційний блок включає планування та організацію науково-дослідної діяльності, розвиток підприємництва в науково-технічній сфері, організацію пропаганди поширення інновацій та їх передачі у виробництво і економічний блок включає фінансування та кредитування, оподаткування та страхування організацій, створюють і освоюють інновації; стимулювання інноваційного процесу; ціноутворення на науково-технічну продукцію - завершені НДДКР, інновації та інноваційні проекти, державну піддержку інноваційної діяльності.

Висновки. Організаційно - економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору АПК на державному та регіональному рівнях, включає комплекс пов'язаних між собою блоки: організаційний та економічний, які є взаємозалежними. Вони забезпечують заходів створення сприятливих умов для проходження всіх етапів науково-технічного оновлення виробництва, консолідацію зусиль підприємців, органів державної влади, місцевого самоврядування, науки та вищої освіти з просування науково-технічної та інноваційної продукції до споживача. Інноваційна діяльність у сільському господарстві відрізняється багатогранністю організаційних форм, таких як технологічні платформи, науково-виробничі системи, центри наукового забезпечення, дорадчі служби, агротехнопаркові формування та інші. У складі організаційної складової слід, перш за все, розглядати освоєння інноваційно-орієнтованих форм господарювання, розвиток виробничо-технологічної інфраструктури, створення регіональних і міжрегіональних інформаційно-консалтингових центрів, здійснюють інформаційний супровід інноваційних процесів, формування системи ефективного управління в інноваційній сфері, сприяння інтеграції науки і освіти. Організаційну складову інфраструктури розвитку інноваційних процесів слід розглядати, як сукупність органів державного регулювання, які здійснюють діяльність у сфері узгодження інноваційних процесів в економіці регіону і комерційних і некомерційних організацій, що надають послуги підприємствам, що працюють в інноваційній сфері. Економічна складова організаційно-економічного механізму включає збільшення фінансування НДДКР та інноваційних проектів з бюджетних коштів і концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках, підтримку фінансового лізингу інноваційного підприємництва, використання венчурного капіталу у фінансуванні інноваційної діяльності, раціонального використання економічних важелів державного регулювання в АПК (цін, податків, фінансів, кредиту та ін.) Вона реалізується в рамках інноваційної політики держави і спрямована на активізацію інноваційної діяльності в аграрному секторі АПК по найбільш пріоритетним напрямкам розвитку цього процесу.

Анотація

В статті здійснено наукове обґрунтування організаційно-економічного забезпечення освоєння інновацій у сільському господарстві за рахунок вдосконалення організації інноваційного процесу. В результаті дослідження запропоновано організаційно - економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору АПК на державному та регіональному рівнях, що включає комплекс пов'язаних між собою блоків: організаційний та економічний, які є взаємозалежними і забезпечують заходів створення сприятливих умов для проходження всіх етапів науково-технічного оновлення виробництва, консолідацію зусиль підприємців, органів державної влади, місцевого самоврядування, науки та вищої освіти з просування науково-технічної та інноваційної продукції до споживача.

Ключові слова: інновації в аграрній сфері АПК, організаційно-економічний механізм, державний та регіональний рівень регулювання впровадження інновацій.

Аннотация

В статье осуществлено научное обоснование организационно-экономического обеспечения освоения инноваций в сельском хозяйстве за счет совершенствования организации инновационного процесса. В результате исследования предложены организационно - экономический механизм обеспечения инновационного развития аграрного сектора АПК на государственном и региональном уровнях, который включает комплекс связанных между собой блоков: организационный и экономический, что взаимосвязаны и обеспечивают меры создания благоприятных условий для прохождения всех этапов научно-технического обновления производства, консолидации усилий предпринимателей, органов государственной власти, местного самоуправления, науки и высшего образования по продвижению научно-технической и инновационной продукции к потребителю.

Ключевые слова: инновации в аграрной сфере АПК, организационно-экономический механизм, государственный и региональный уровень регулирования внедрения инноваций.

Summary

In the article the scientific basis of organizational and economic development of innovations in the agriculture by improving the organization of the innovation process were implemented. The study proposed organizational - economic mechanism of innovation development of the agricultural sector of agro-industrial complex at the national and regional level, which includes a set of interconnected blocks: organizational and economic, which are interdependent and provide measures to create favorable conditions for the completion of all phases of scientific and technological modernization of production, consolidation of efforts of entrepreneurs, government, local government, science and higher education to promote scientific and technical and innovative products to the consumer.

Key-words: : innovation in agriculture of agro-industrial complex, organizational and economic mechanism, the national and regional level of regulatory innovation.

Список використаних джерел:

1. За матеріалами виступу на Загальних зборах НАН України 18.04/2013р http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/Reliz_www.pdf.
2. Долгошея Н.О. Організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки// Вісник ЖДТУ (Економічні науки) № 1(55), 2011, с.192-195.
3. Рудницька А.С. Рівень ефективності інноваційного розвитку зерновиробництва//Агроінком - аграр. інформ. наук.-вироб. журн. / Міжнар. аграр.-пром. івестц. конценрн «Агропромінвест–інтернешнл». – Чабани (Київська обл.): - № 10-12'2012,с.51-54.
4. Семиноженко В. П'ять умов "інноваційного стрибка" України // Газета “Дзеркало тижня” №17, 18.05.2013р.
5. Марченко О.С. Консалтингові чинники комерціалізації інновацій//Актуальні питання інноваційного розвитку: наук.-практ. вид. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ прав. забезп. інновац. розв. – Х.: ФІНН, – 2012- №1 с.51-58.
6. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2012 році(Статистичний бюлетень)// Державна служба статистики України, К.:2013 – 42с.
7. <http://apk.rbc.ua/rus/ekspert-za-10-let-obem-investitsiy-v-ukrainskiy-apk-vyrastet-16082013131100>